

Da man i Høve *ville* frimenighed

Til belysning af frimenighedsdannelsen 1883

Af Carl Trock

Den grundtvigske bevægelse blev i lange tider mest skildret af dens egne folk, og ofte var dens historikere temmelig ukritiske både i deres skildring og i brugen af det materiale, de skrev udfra. På baggrund af virkelig dybtgående kildestudier er grundtvigianismens udvikling i de sidste årtier i forrige århundrede først behandlet af P. G. Lindhardt i skildringen af Morten Pontoppidan (I 1950, II 1953), siden fortsatte Anders Pontoppidan Thyssen om tiden med sin disputats om »Den nygrundtvigske Bevægelse« (I 1958) og pegede på et endnu uudnyttet væld af kildemateriale, der var grundlaget for en ret kortfattet skildring af udviklingen.

Askovmødet 3.-4. august 1881 er et hovedpunkt i begge arbejder; med røret før og efter det møde kulminerede grundtvigianismen som kirkelig bevægelse[1]. Idet der blot henvises til de der givne skildringer og uden at gentage kravene, som rejstes i Askov[2], meddeles nedenfor 2 upåagtede breve, som fortjener opmærksomhed. Begge belyser på ny måde uroen i de grundtvigske kredse efter 1881 og de ganske livlige brydninger om, hvilke forandringer livet nødvendigvis krævede, og om hvorledes man måtte forholde sig for at få dem.

Et afgørende skridt i udviklingen var, at Rasmus Lund den 20. januar 1883 blev frataget sin anerkendelse som præst for valgmenigheden på Mors, mens størstedelen af menigheden sluttede op om ham og fulgte med ham ud af folkekirken, fordi livet i menigheden nødvendiggjorde friheder, som allerede var fordret i Askov og som man forgæves havde ventet på, især tilladelse til børnealtergang og konfirmation uden hensyn til alder, udskrivning af skolen og bestemte søndage[3]. En del af de ønsker var i øvrigt ikke oprindelig groet frem på Mors, men opfostret i andre grundtvigske kredse, hvorfra de

[1] Morten Pontoppidan I, 81 ff.; Den nygrundtvigske Bevægelse I, 268 ff.

[2] Ved fremlæggelsen af en række breve i Kh. Saml. 7. Rk. VI, 470 har jeg belyst forhistorien til et af kravene, om lægmænds adgang til at blive præster; de mest moderate grundtvigske præsters reaktioner på Askov-mødet og hele uroen deromkring omtales i Kh. Saml. 1971, 156 og 1972, 189.

[3] Om »katastrofen« på Mors se Den nygrundtvigske Bevægelse 283 ff.

via venners møde og vennemøder smittede[4]. På Mors fandt øn-

[4] Det kan se ud, som dukkede alle disse livs-krav pludseligt frem i grundtvigske kredse. Der er en længere, næsten overset forhistorie, som forklarer meget:

a) Diskussionen om *børnealtergang* var rejst af Otto Møller i »Det faldne Menneskes Genfødsel og Fornylse ved Daab og Nadver« (1870), men stod i første omgang væsentligst blandt præster, bl. a. L. Helveg og Vilh. Birkedal (Nordisk Maanedsskrift 1872 I, 157, 354 og 1872 II, 64, 151, 276; 1873 I, 121 og 1873 II, 130, 448; Dansk Kirketidende 17/3 72, 177 og O.M.s replik i de flg. nr.). Også lægfolk kunne dog tage ordet, således friskolelærer Jørgen Frederiksen, Grumstrup, som i denne hans samvittighedssag spurgte: Er det ret, at børn ikke har adgang til den hellige nadver? (Budstikken 15/1 73, 47). F. E. Bojsen henviste ham til et svar fra Otto Møller: Børn kan tages med, når de kan skelne mellem nadveren og anden mad, og derom kan forældrene alene skønne, 14-års-alderen er vist så uheldig som muligt (ibid. 65 ff., jfr. 97). Søren Nordby var optaget af det kristeligt uforsvarlige i, at folk kan dø uden at have fået nadveren. Han efterlyste et svar fra Herrens tjenere, som kunne stå for menige kristnes samvittighed og for Gud (ibid. 15/3 73, 178). I et svar, »Om Nadveren«, skrev Otto Møller: Næppe en eneste indser ikke, at 14-års-alderen er helt vilkårlig, vi må nå frem til, at nadveren er tilgængelig for alle døbte, der kan og vil bekende deres tro. Man levede dog ikke under dødbringende forhold, der bestod jo en kristen menighed, og formerne var ikke afgørende, men alene om mennesker bruger nadveren med alvor og tro (ibid. 15/7 73, 417). »Asbjørn« (= Anton Nielsen, Højskolebladet 9/11 77, 730) tog igen sagen op, for konfirmationen var en tvang, hvor der alene spurgtes efter alder, og ikke om trang. Derfor spurgte han: Hvor er der præster, som vil sætte Deres embede ind på at adlyde Gud her? Når der ikke oftere forekom ønsker fra børn om at komme til alters, så skyldtes det vel, at de tror at det er utilladeligt (Højskolebladet 28/4 76, 57 og 217). Det indlæg fik »Jacob« til at vende sig mod vanealtergange, for i stedet at få jævnlige altergange for dem, der følte trang (ibid. 2/6 137). Ved et vennemøde 8/9 76 tog Andreas Leth (siden en af de moderate grundtvigske præster bag Askov-mødet) sagen op: Kirkeligt og verdsligt var blandet sammen ved konfirmationen, og den var også belastet af folks vaner, så børnene blev konfirmeret »batallionsvis eller flokkevis«. Den burde ske ved 12-årsalderen, dog ikke ubetinget, men også før, om trangen dertil meldte sig, eller senere, når modenheden var der, ligesom konfirmation kunne foretages ved hver gudstjeneste (Højskolebladet 6/10 76, 441). 1880 udgav Otto Møller et nyt skrift, »Konfirmation«. Heri betonedes han, at det i det hele mere gjaldt om en ret betragtning af sagen end om formerne, som nu ikke udelukkede, at der lå en ret tankegang bag. »Den eneste Reformation, vi vel tør vente, at Tiden vil bringe os på dette Omraade, er den meningsløse *Aldersgrænses Ophævelse*; det er uforsvarligt at blive ved at forbyde Altergang før det 14de Aar, og det er saa uheldigt som muligt at sætte Konfirmationen i nogen som helst Forbindelse med at *slippe ud* af den tvungne Skole«. Også dette skrift syntes læst (Højskolebladet 1880, 755 og Ludvig Schrøder i Nordisk Maanedsskrift 1880 II, 387, hvor han kalder de frie forhold i Rødding frimenighed forbilledlige). – Nu var de løse drøftelsers tid ved at være forbi. 26.–27. maj 1880 samledes i Ryslinge repræsentanter for valgmenighederne – »Forpost for hele Folkekirken«, som værten Vilh. Birkedal

sagde – »for at drøfte hvad der særligt lå dem på sinde og veksle Håndslag, Ord og Tanker«, nu hvor uenigheden om politik ikke længere ville fremkalde sammenstød (Kort referat i Dansk Folkeblad 15/5 80, 78 og i de flg. nr. refereredes talerne og diskussionen; referat syntes forbeholdt dette blad, så dagspressen har alene oplysninger om det påfølg. offentlige møde, Fyns Tidende 28/5 80 og derfra Svendborg Avis 31/5, 1/6 80). Her lagde så »fripræst« Rasmus Lund, Mors, for om konfirmation og »fripræst« Rasmus Pedersen, Vejstrup, om børnealtergang. (Lunds oplæg udgik eller er som hans senere indlæg ikke refereret!) Rasmus Pedersen sagde, at han forstod de ønsker, der var fremme, Selv at tage sig den frihed at virkeliggøre dem var dog en byrde for hans samvittighed, og over for ønsker i menigheden svarede han gerne: Vi har selv givet os ind under loven og må så følge den. Små skridt fremad måtte der dog gøres, som børnealtergang, der var drøftet ved flere menighedsmøder i Vejstrup valgmenighed og sagen »greb stærkt Hjærterne«. Den var rejst af højskoleforstander Jens Lund, Vejstrup. I Ryslinge fremlagde han sagen for at få de andre valgmenigheder med til at indsende begæring derom til regering og rigsdag. Ved læsning var han kommet til den overbevisning, at vilkårene nu skyldtes »Overgreb fra Statens Side«, men børnealtergang var en »Ret, som det var Menighedens Pligt at erobre tilbage«, for børnenes skyld. Dybere og dybere trængte det ind i hans sind, at der skete megen skade ved at »livlige og kristeligt bevægede Børn« på 6–10 år ikke måtte få del i nadveren. Kom der afslag på begæringen, fortsatte Lund, kan vi ikke »betænke os paa at træde ud af Folkekirken, hvor utilbøjelige vi vistnok ellers kan være til et saadant skridt«, for nu var der intet fællesskab ved Herrens bord, som netop er det sted hvor fællesskabet i hjemmene knyttes mest inderligt. Lund mødte megen sympati, men heller ikke mere. Det kan se ud, som har Rasmus Lund, Mors, betvivlet, at der i Vejstrup var virkelig trang til den ændring, og at det var denne, som L. P. Poulsen svarede, da han som tidl. højskoleforstander på stedet bevidnede at der var trang; »Livet er mødt med sine Krav«, sagde Poulsen, og man måtte hjælpe med til at fjerne den bom, »som ikke Herren selv, eller den gamle frikirke, men Pave- og Statskirkemagten har sat for Nadverbordet«.

b) Spørgsmålet om *skriftemål* og *syndstilsigelse* som forudsætning for nadveren var mindre fremme, men var da med i de ovennævnte drøftelser i 1880 og var fremme før den tid. I en trykt prædiken fra 1875 havde M. A. S. Lund udtalt, at dette var noget antasteligt og ikke efter Jesu indstiftelse. Han kendte ikke blot præster, som følte sig trykket ved at give alle altergæster denne tilsigelse, men også alvorlige lægfolk ønskede ændring, for at folk ikke skulle blive styrket i falsk sikkerhed derved. Selv så M. A. S. Lund ikke sådan på det. Skriftemål og syndstilsigelse havde haft betydning dengang, »da Daabsordet var skjult«, men »nu, da Aanden har vist os, at vi eie dette Ord ved Daaben, maa Ordet ved Skriftemaalet ydmygt træde tilbage, som alle Menneskeord for Guds Ord«, dåben »er Kilden til vor Fred og Trøst alle Dage og i al Evighed«. Heri var F. E. Bojsen indforstået, dåben var det afgørende og nok for hele livet, mens syndstilsigelsen fejlagtigt kunne fange folks opmærksomhed (Budstikken 1/12 75, 722 ff.). 1878 var skriftemålet til drøftelse ved 2 samtalemøder på Ryslinge Højskoles efterårsmøde (Højskolebladet 11/10 78, 664). Tilsigelsen kan være bekymrede hjerter til trøst, men bå i det hele være en fri sag, resumerede M. A. S. Lund igen (»Smaa Bidrag til Oplysning i den kristne Daabspagt« 1879, 131 ff.). Jfr. også »Jacob« i Højskolebladet 26/3 80, 227.

skerne venner, der stod fast, eller drev hinanden til at stå fast, mens andre, således sognepræst Peter Rønne, Sønderup[5], år før var veget efter indsigelse fra myndighederne. Rønne havde dog gjort det med håb om, at valgmenighederne ville stå sammen om at få tingene sat igennem; var de solidariske, vovede staten næppe at støde dem alle ud af folkekirken, det ville så brede sig også til sognemenighederne. Men da Peter Rønne skrev sådan (9/3 80) føjede han også til, at han for tiden ikke turde gøre den slags til et kabinetssspørgsmål[6].

2 andre menigheder igen tog næste afgørende skridt, da de, indforstået med Mors-menighedens krav og i solidaritet med den, selv valgte at gå ud af folkekirken. Den 11. oktober 1883 var således valgmenighedspræst Karl Rønne, Høve[7] nået til at søge om, at hans anerkendelse blev taget tilbage af de kirkelige myndigheder, idet både han og menigheden havde den fælles erkendelse, at inden for »statskirken« fik de ikke den fornødne frihed.

[5] Peter Bone Falk Rønne (1827–1907), sognepræst Sønderup og Nordrup 1873–1898. Arkiv efter Peter Rønne er forgæves eftersøgt.

[6] Brev til Rasmus Lund foranlediget af spørgsmål om et af de der aktuelle problemer, konfirmandernes altergang på selve konfirmationsdagen. I god tro havde Rønne i adskillige år gjort det ret uskyldige, indtil hans provst gjorde ham opmærksom på det ulovlige deri. Så søgte han biskoppens godkendelse deraf, og i svaret til Rasmus Lund refererer han sin bortkomne ansøgning af 16/8 77 sådan: Så højt opstillet som konfirmationen var blevet i folks bevidsthed kunne den for dunkle og tilsløre Herrens gerning i sakramenterne. (Hverken ansøgning eller koncept til svar findes på plads i bispearkivet, SB j. 441/77 sag nr. 856, men afslaget af 7/9 er at finde i provstearkivet). Biskop Martensen svarede: Ligesom det ansøgte er stridende mod hele lovgivningen, således var han enig med provsten i, at ændringen ikke kan forhindre den befrygtede misforståelse af konfirmationens betydning i forhold til konfirmandernes første altergang. Følgen kunne tværtimod blive, enten at konfirmationen som vidnesbyrd for menigheden om konfirmandernes kristelige kundskab, eller den første altergang i stedet for at vinde i betydning kunne komme til at tabe. – Rønne fandt, at afslaget ikke kunne være anledning til at »danne en valgmenighed udenfor folkekirken«. Også erfarne kristne i hans menighed, som han rådførte sig med, var bange for frimenighed, tiden var ikke moden. Og livet kunne jo leves trods de forkvaklede kirkelige forhold, ja endda godt. »Valgmenigheden er den bedste form, vi endnu have, frimenigheden bliver endnu bedre, vel at mærke når den kommer når den skal komme, ikke ellers«, i så fald blev meget revet itu, som burde være helt, fandt Rønne og mente, at tiden led af megen stakåndethed; alt skulle gøres på een gang, skønt det var godt at trække vejret dybt (Rasmus Lunds arkiv beror hos frimenigheden på Mors).

[7] Egentlig Carl Christian Frederik Rønne (1842–1907), valg/frimenighedspræst i Høve 1880–94. Også hans arkiv er forgæves eftersøgt. – Før valgmenighedens oprettelse 1880 havde sognebåndsløsere fra flere sogne kaldt Peter Rønne fra Sønderup til at holde gudstjenester i Høve sognekirke. Man glædede sig over

Snart efter offentliggjorde Karl Rønne en redegørelse[8] og motiverede det gjorde skridt. Større frihed end den, man kunne vente at få hos de kirkelige autoriteter »var aldeles nødvendig for Menigheden og dens Ordførere i vore Dage«, hed det her. Straks, da Rasmus Lund var frataget anerkendelsen, havde Karl Rønne følt trang til at gå ud, han havde dog tøvet for at det kunne blive mere »klargjort, at i al Fald de Kredse, som havde Brug for større kirkelig Frihed paa flere Omraader, ikke længere kunne bjærge sig under de statskirkelige Myndigheders Tilsyn«[9].

At det var sådan, mente Rønne selv at have erfaret. Den 5. december 1882 havde han fra sin provst, C. Winther[10] modtaget en halvt privat skrivelse med formaning om i et og alt at overholde folkekirkenes orden, Winter havde nemlig rygtevis hørt om flere uregelmæssigheder ved gudstjenesterne i Høve valgmenighedskirke. Herpå svarede Rønne ikke. Men den 27. april 1883 skrev provsten »efter højere Paalæg« Rønne tjenstligt til og pålagde ham igen at holde sig folke-

»Fællesskabet om Daab og Nadver« og følte »ligesom vi voksede sammen i den fælles Tro«, sådan beretter en der var med. Formentlig den pr. 7/8 76 nyudnævnte sognepræst i Høve så med uvilje derpå, og det endte med forespørgsel i ministeriet om sognebåndsløsere fra andre sogne kunne gå til alters sammen med sognebåndsløsere fra Høve i deres sognekirke. Ministeriet svarede, at noget sådant ikke var forbudt, tilladeligheden beroede på, om det vakte uvilje hos stedets præst og beboerne (Geistlige Rescripter 1875-77, 270). Det gjorde det i Høve, og der blev nedlagt forbud mod det. Kredsen nøjedes da en tid med at samles til møder i friskolen, men tog 1879 fat på at danne valgmenighed, møderne dér kunne ikke erstatte menighedslivet (Holger Begtrup: Dansk Menighedsliv i grundtvigske Kredse II 50; Dansk Kirketidende 1880, 132. Jfr. det brudstykkeagtige jubilæumsskrift »Høve valgmenighed 1880-1970« redigeret af menighedens nuværende præst, Jørgen Dilling Hansen).

[8] Dansk Kirketidende 1883, 845, 862 og 883.

[9] Karl Rønne ydede bidrag til afklaringen. Da bruddet på Mors var sket, skrev han en hjertelig tak til vennerne der for deres klare, åbne stilling. »Den 20. Januar 1883 vil ... blive en Mærkedag i Dansk Kirkehistorie. Fra dette Øjeblik staar Frimenigheden rodfast i Udviklingen af Menighedslivet i Danmark« og overgangen dertil er »et naturligt Fremskridt i Udviklingen«. Det var et tidsspørgsmål, hvornår den ene valgmenighed efter den anden tog det samme skridt, for at leve efter egne »åndsløve«. Lovgivningsmagten nødes da til at skaffe den fulde frihed ind i statskirken, om den ikke skal sprænges, og det vil komme alle vore venner blandt sognepræsterne til gode, Højskolebladet 23/2 1883, 299, skrevet 3/2.

[10] Johan Christian Lautrup Winther (1822-1887), sognepræst i Gimlinge siden 1867, var blevet provst 1870 og havde altså før medvirket ved afgørelsen af, hvorvidt kredsen uanset bopælsogne sammen kunne gå til alters i Høve sognekirke.

kirkens regler og ordening efterrettelig. Efter drøftelser i menigheden endte det så med udtrædelse sidst på året.

Så sent som først i 1882 havde Karl Rønne udtalt, at timen til det endnu ikke var inde. Folkekirken kunne ophæves af regering og rigsdag eller af menigheden og dens ordførere, det sidste forudsatte, at man var enige om det; så længe menigheden ikke pegede på det, skulle præsterne ikke ensidigt afgøre sagen, men virke for en rigere menighedsudvikling inden for folkekirken, for at stå sammen med menigheden om at gå ud, »når man har faaet Kræfter dertil«[11].

Mens menigheden i Høve sammen med gode venner endnu overvejede sin stilling, havde Rønne allerede i juni 1882 i princippet erklæret sig for frimenighed[12]. De breve, som bringes nedenfor, viser for det første, at han af flere fremtrædende lægmænd i menigheden blev stærkt tilskyndet til i praksis at tage konsekvensen deraf[13].

Brevene kalder enkelte af dem fanatiske, blandt dem Johannes Vedel, den i grundtvigske kredse kendte stærke smed fra Høve. Mens Rønne endnu afviste frimenighed, så havde Vedel taget til orde for det. Han bebrejdede præsterne, at de holdt ved det sikre levebrød i det statskirkelige tempel, når Ånden dog sagde, at tidens fylde var kommet til, at skallen begyndte at briste, ellers omkom menigheden af mangel på luft[14].

[11] Højskolebladet 1882, 151. – Allerede ved indvielsen 1880 havde Karl Rønne proklameret: Arbejdet for menighedens genoplivelse var begyndt, og som den voksede, begyndte »de faste, stive og tørre Former i Folkekirken« at smuldre, tvangsdåb var afskaffet, sognebåndet løst, det var præsternes bundne forhold til sognemenigheden også, faste salmer og »de faste Bønner var ved at forsvinde« ved gudstjenesten og Herrens Ord var ved at komme til at virke frit, Højskolebladet 1880, 147.

[12] Jfr. Fællesmødet for valgmenighederne, Folkebladet 1882, 444, 460, 475.

[13] Holger Begtrup vidste det og skriver: Karl Rønne blev med urette anset for en vild frihedsmand, han savnede noget af den myndighed og ledende evne, som dårligt kan undværes i en fri kirkelig stilling, især når der er urolige hoveder og betydelige mænd, der ikke uden videre går ind under præstens førerskab; i deres frihedsiver drev de ham frem til handlinger, der burde være udsat, så glæden over fællesskabet havde fået lov at trives i fred, Dansk Menighedsliv i grundtvigske Kredse II, 55 ff.

[14] Højskolebladet 1882, 361. Omtrent samtidig skrev Vedel i et brev: Du skriver rigtigt at præst og menighed er eet, det kan jeg nok sige ja til, men der er selvfølgelig kun tale om præster og menigheder med liv i . . . Der er tilvisse noget paveagtigt over en del af de grundtvigske præster, de er så vante dertil, at det gør sig gældende uden at de selv ved af det. Man har ondt ved at finde indlæg fra vore præster, uden at det titter frem et eller andet sted (koncept til Johanne Meyer 18/4 82, i Vedels arkiv, Rigsarkivet). – Om Johs. Vedel se Den nygrundt-

Lad så være, at smeden med sit temperament og sin afgjorthed ikke havde en så sikker position i den hjemlige menighed[15]. Flere af de mest betydende var nemlig sidst i 1882 også for den frie stilling udenfor, således Rasmus Dinesen, menighedens formand og forsanger helt til hans død i 1908, og Johs. Feldthusen, der da afløste Dinesen som formand, og også hustruen, Fanny Rønne, var sindet på samme vis[16]. Egentlig havde Rasmus Dinesen lagt op til det helt fra starten

vigske Bevægelse I, 179 f., 275, 277, 282, 292. – Vedel higede vist altid personligt og kristeligt efter fornyelse; allerede 10/11 80 skrev han til Ludvig Schrøder: Lige siden jeg begyndte at leve med og være vågen, har jeg ikke i flere år kunnet føle mig tilfreds med livet i statskirken, men hver en ny valgmenighed, der kom, førte et skridt nærmere mod det menighedsliv, hvor jeg kunne finde hvile. Jeg måtte være med til at få en valgmenighed også her og var fuldt optaget deraf, så længe vi byggede, men så kom tomheden. Jeg troede, at det måske skyldtes Karl Rønnes prædikener, indtil efterårsmødet i Askov, hvor samtaler fik leddet i vor tro om de helliges fællesskab til at stå i lys og glans, og klarede vejen som dansk menighedsliv må fremad, at det kan blive en forsmag på, at i Gudsriget er alting »himmelsk sandt og himmelsk frit«. – Siden, i »Fra mine Minders Verden« (I–II 1910–11), var Vedel betænkelig ved at skildre begivenhederne omkring frimenighedsdannelsen; de var endnu ikke på tilstrækkelig afstand til, at han klart kunne rede forholdene ud og dele sol og vind lige mellem personerne, dog var han tilbøjelig til overvejende at lægge ansvaret for udtrædelsen over på Karl Rønne (p. 106 f., tilsvarende notat i menighedens regnskabsbog, »Høve valgmenighed 1880–1970« 48). Han dømte nok rigtigere et par år efter: Vi befandt os meget vel som valgmenighed, »men Menneskehjertet er en urolig Ting – især hos Sællænderne. Lysten til at komme ud paa aabent Vand tog efterhaanden til, baade hos Styrmand og Mandskab«, Højskolebladet 1913, 1725).

[15] 1957–58 eftersøgte jeg arkivmateriale om oprettelsen af de ældste valgmenigheder. I Høve var den første forhandlingsprotokol gået tabt, men en regnskabsbog af mindre interesse bevaret; i privateje opbevares førstehånds-optegnelser fra de afgørende år, som ikke var til at gennemse. Når materialet mangler eller er vanskeligt tilgængeligt, skyldes det vel, at man stadig ikke mener at være på tilstrækkelig afstand af disse års stærke brydninger. De antydes også kun i »Høve valgmenighed 1880–1970« (p. 9, 48, 58 og 47: Rasmus Dinesen: »Vinden har gennemisnet os«.). Johs. Vedel mindedes siden »den sørgelige Stund, da Skilsmissen skete«, idet et stort mindretal ikke fulgte med ud af folkekirken; det »gik op og ned« mellem de 2 grupper, »Savnet og Sorgen over Skilsmissen følte gensidigt, særligt af dem, som havde været med i Bevægelsen fra første Begyndelse af – og det blev strænge Tider for begge Parter . . . det er langt fra med blide Ord og bløde Hænder, man tager paa hinanden, naar der opstaar Rivninger i Menighedskredse« (Højskolebladet 1913, 1730 f.).

[16] 1894 mindedes Rasmus Dinesen »med hvilken varme vi har stået i denne kirke og søgt at bekæmpe P. Rønne og Schjærring, fordi de rådede os fra at gå for rask frem«, han kunne da tilføje, »vi lagde vist for stærk vægt på formerne og for lidt på ånden« (Høve valgmenighed 1880–1970 46). Ordene faldt, da Karl

af valgmenigheden, hvor han erklærede, da han påtog sig at være kirkesanger, at han i kirken »ikke kunde binde sig til Ordlyden af nogen anden Bøn, end den som Herren havde givet hele Menigheden som dennes Fællesbøn i »Fader vor«, og at Bønnen ellers maatte være et frit Udslag af, hvad der rørte sig i hans Hjerte«[17].

I Karl Rønnes offentliggjorte redegørelse hed det, at hovedgrunden for Rønne både skyldtes hensyn til vantroens kritik af, at præsterne i statskirken havde en uselvstændig stilling, og hensyn til menigheden, »som føler Trang til, at dens Ordførere kan staa som selvstændige Mænd«. Uden frihed ville præsterne miste ørenlyd hos mange og savne fornøden kraft til at modstå kommende angreb[18], ligesom »Menighedens Udvikling vil lammes i den frie Brug af de forskellige Aandens Gaver og Kræfter, som findes i de forskellige Menigheds-kredse«.

Redegørelsen aftrykker skrivelserne mellem provst og præst, hvori gøres op, hvilke friheder man allerede havde taget sig i Høve og ikke for menighedens skyld kunne opgive. Det er vel mindstemål begge angiver, ingen af parterne ønskede trods alt at overdimensionere stridspunkterne, som var: 1) enkelte i menigheden var efter eget ønske taget til alters uden forudgående skriftemål og syndstilsigelse, 2) der holdtes konfirmation uden overhøring og samme dag gik konfirmanderne til alters, 3) de foreskrevne ind- og udgangsbønner blev ikke brugt altid, 4) Rønne prædikede (en enkelt gang?) over selvvalgt tekst(er), 5) han havde en søndag ikke holdt gudstjeneste og 6) kirken var enkelte gange brugt til menighedsmøder.

De 2 nedenstående breve viser for det andet, at man i Høve var gået videre end her nævnt, medmindre da det, brevene omtaler, er skjult under formuleringen af punkt 6. Man havde ved (enkelte?) gudstjenester afskaffet Ordets forkyndelse, så enhver i stedet for præ-

Rønne endeligt skiltes fra menigheden. Præst og menighed havde slidt hårdt på hinanden. Redaktør Hans Jensen, Sorø Amstetidende, var vel inde i grundtvigske forhold på egnen og særligt dem i Høve (sin gerning på egnen begyndte han som huslærer hos Peter Rønne i Sønderup præstegård) og ved Karl Rønnes død 1907 skrev han om opbruddet fra Høve: »Som en vingeskudt fugl dalede pastor Rønne ned og fandt en vennekreds på Stevns« (ibid. 12).

[17] Karl Rønne, Dansk Kirketidende 1883, 853.

[18] Dette førstnævnte forhold vedrører mindre udviklingen i Høve, hvorfor kun nævnes, at Karl Rønne fordrede præstefrihed udfra samme argumentation, som Morten Pontoppidan havde taget op: Præsteløftet forærer fritænkerne et godt våben, præsterne er værgeløse overfor beskyldninger om, at de taler som de gør, fordi de er bundne af løftet (Morten Pontoppidan 81 f., 94).

stens prædiken kunne aflægge vidnesbyrd. Det forhold forblev uomtalt i 1883 og synes også siden ganske upåagtet. Man har i Høve trods alt ikke villet oplyse derom og forsvare det. Hvad der var sket må vel forstås som et udtryk for, at flere lægmænd i menigheden følte sig så langt fremme i vækst og modenhed, at de var præstens ligemænd, og at det almindelige præstedømme kunne virkeliggøres også under gudstjenesten. Og den vurdering var Karl Rønne indforstået med[19].

De allernæreste venner uden for menigheden havde sidst i december 1882 alvorligt formænet den. Det var først og fremmest Peter Rønne, Sønderup, som jo ved gudstjenester og møder gennem år havde samlet kredsen, der 1880 dannede valgmenigheden. Den havde da gjort regning på ham som præst. Det afslog Peter Rønne, måske bundet til menigheden i Sønderup og vel også af de sikrere kår der, tillige nok påvirket i den retning af sin temmelig aristokratiske hustru, der næppe ønskede det bytte; måske skyldtes afslaget også hans kendskab til hedsporerne i kredsen, som han syntes havde vel megen hast med at danne valgmenighed. Mod det sidste kan tale, at han ikke forhindrede, at hans fætter Karl Rønne kom i stedet; hans større letbevægelighed må Peter Rønne dog have været vidende om[20].

December 1882 syntes Peter Rønne ikke at have haft held med at trænge igennem med sine stærke advarsler mod udtrædelse, måske fordi han for sent optrådte bestemt og så i stedet opnåede det modsatte af det, han tilsigtede. Større held havde Jens Schjørring, siden

[19] Fra 1891 beretter den bevarede, senere forhandlingsprotokol: »Forhandling på menighedsmødet om lægfolks lejlighed til at tale i kirken«. (Der foreligger flere prædikener fra Rasmus Dinesens hånd.) Høve valgmenighed 1880–1970, 51. – Dinesen havde oprindelig været skolelærer. I den præsteløse tid 1894–98 prædikede han, som også Johs. Felthusen, lejlighedsvist, *ibid.* 19.

[20] Som mange grundtvigianere, der 1881–83 blev mådeholdne, legede også Peter Rønne en tid med friheden i valgmenighederne. Ved valgmenighedskirkens indvielse 8/2 80 udtalte han håbet om, at menigheden nu måtte føle, at den stod på den fri mark, som den længe havde ønsket og kæmpet for med hjertet, så Anden drev Ordet frem på dens læber og lod den mærke kraften ved at stå på Andsløvens grund; Rønne sagde dog også dengang: Det er *ikke* i de store slag-tider, at udviklingen foregår, men i de stille rolige tider (Højskolebladet 1880, 149). – I det tidl. nævnte brev af 9/3 80 til Rasmus Lund slutter Peter Rønne: »Jeg skal nok bruges til at samle valgmenigheder til andre. Således i Thy og således i Høve og her om mig ere alle elementer til den 3dje. Gud ske lov! siger jeg som han har kunnet bruge mig stymper. Menigheden her forlader jeg næppe før Gud kalder mig hjem til sit.«

1878 sognepræst i nabosognene til Høve[21], på et andet område, hvor der endnu var noget at opnå. Schjørring satte ind mod den efter hans mening radikale ændring i gudstjenesten, at frie samtaler afløste prædikenen; han frygtede, at det kunne gøre kredsen til en sekt, hvor andre i den grundtvigske lejr ikke følte sig hjemme – sådan beretter han i hvert fald i 2 breve til forstander Ludvig Schrøder, som i 1881 ved at indbyde til vennemødet på Askov Højskole havde søgt at dæmpe de mest urolige og at samle de grundtvigske til fælles indsats for reformer inden for folkekirken[22].

Tilbage står at præsentere brevskriveren, som hjemmevant færdedes i de inderste grundtvigske cirkler, og ligesom mange dér forholdt han sig temmelig kritisk over for de ivrigste reformmagere og flere af de reformer, som disse fandt, at livet krævede. Da frimenighedsdannelsen i Høve var en kendsgerning, gik 17 familier, over $\frac{1}{3}$, ikke med ud, men løste sognebånd til Schjørring.

I et forudgående brev til Schrøder (21/12 81) beklager Schjørring vel, at han ikke havde været med i Askov, men er dog lettet, for bagefter havde han ikke kunnet få sig til at sætte navn under adresserne: »Thi skjønt jeg ikke tvivler om, at jeg strax havde undertegnet den store Adresse, hvis jeg havde været med, uden Kritik; – så var det dog noget andet, da jeg fik Adressen til Behandling i min Stue – da udeblev Kritikken ikke og jeg kunde ikke gjøre det i god Tro«.

I

10. 12. 82.

Kjære Venner! (Schrøder og Hustru)

[Udeladt er alene indledende jule-invitation og tilføjet afsluttende julehilsen].

Vor Sølvbryllupsdag gik langt over Forventning. Alle mine Søsken-
de med Familier var her og det bidrog til at Dagen blev fyldig, –
da de bragte gode Sange og gode Ord og de Unge Musik og Sang
med.

[21] Jens Nicolai Ludvig Schjørring (1825–1900), sognepræst Ørslev og Bjerre fra 7/3 1878; skønt altså knap 2 år var gået, nævnte Peter Rønne ved indvielsen, at Schjørring følte sig så stærkt knyttet til valgmenigheden (Høve valgmenighed 1870–1970, 44).

[22] Ludvig Schrøders arkiv, Det kgl. Bibliotek, Ny kgl. Saml. 3550 4°. – Om Schrøders nøgleposition 1881–82, se Den nygrundtvigske Bevægelse I, 273 ff. – Ved kirkeindvielsen i Høve var Schrøder en af talerne, og han fulgte menigheden, som også Johs. Vedel, hos hvem han havde en søn i lære, med vågen interesse.

Om Aftenen var vi en Kreds af c. 60 af alle Stænder. Joh. Vedel holdt en smuk Tiltale. Ved Hjælp af de Unge gik Tiden fornøjeligt med Musik, Sang, lidt dramatisk Underholdning og Dans til sidst for de Unge et Par Timer. Vi fik en Mængde Breve, Telegrammer og Gaver. Jeg synes, at denne Dag har knyttet os bedre sammen alle 3 – og dette måtte gjerne blive den blivende Gave ovenfra.

Vore fælleds Venner i Høve slår store Brød op i denne Tid. Først har de »nedsat« et Salmeudvalg som skal samle et nyt Tillæg eller Salmebog, og hvori Vedel jo er Sjælen. Dette kan jo nok lade sig høre. Men siden har de dannet et Kirke- eller Menighedsråd (hvoraf Smeden – mærkeligt nok – blev udelukket). Dette Menighedsråd forbereder en Udtrædelse idet de vil forlange den hidtil brugte Ritual-frihed stadfæstet af Regjeringen – og hvis det nægtes – ser man jo nok hvorhen det fører.

P. Rønne er meget betaget deraf og vil søge at forhindre det. Jeg er ikke enig med ham deri, da jeg mener, at Modstand give dem mere Mod på Udtrædelsen. Men jeg har dog lovet at mødes med ham på Onsdag i Høve – og da skal der vel stå et Slag.

I næstforrige Uge holdt vor vestsjællandske Broderconvent[23] (som nu tæller 24 Medlemmer) Møde i Roskilde og havde som Gjæster Brandt, Tolstrup. Hostrup[24] kom ikke, skjønt han havde lovet det.

Hjertelige Hilsner til hele Familien og fælleds Venner i Askov og Omegn fra os alle 3

ved Din meget hengivne
I. Schjørring.

II

28. 12. 82.

Kjære Schrøder!

Hvad du i dit sidste Brev skrev angående et påtænkt Møde af dem, som vil arbejde for Frihed – inden for Folkekirken – kan jeg nok være

[23] Jfr. den i 1890 udgivne bog »J. F. Fenger: Det sydsjællandske Broderkonvent« p. 346: Her drejer det sig om et restaureret retningskonvent, forskelligt fra det oprindelige, som eksisterede 1834–54. – Om præstekonventer på denne tid, se Kh. Saml. 1971, 158 f.

[24] Carl Joakim Brandt (1817–1889), Grundtvigs efterfølger som præst ved Vartov fra 1872. Johan Carl Vilhelm Tolstrup (1819–1886), andenpræst ved Roskilde Domkirke fra 1866. Jens Christian Hostrup (1818–1892), sogne- og slotspræst i Hillerød fra 1862. – Der savnes grundlag for at regne Tolstrup for grundtvigianer.

enig med dig i. Men jeg vil ikke nægte, at der er en Betænkelighed hos mig med Hensyn til slige Møder og det er denne, at når man ser hvad Resultatet af Askovmødet blev, navnlig med Hensyn til Lægfolk, som man vel nok kan sige er blevet mere ivrig for en Udtrædelse siden dette – så kan man være noget bange for, at et nyt Møde vil give Stødet til en virkelig Udtrædelse.

Dersom vi får et Convent i Februar kan jeg jo godt – som du skriver – høre mig for hos mine Conventsbrødre. Ellers bliver det næste Møde her i Ørslev i Mai og til dette vil jeg – i god Tid – invitere Dig og Nutzhorn[25], hvis I kan slippe fra Pigeskolen. Det sidste Convent havde vi i Roskilde og var Brandt [indføjjet hertil: som følte sig godt tilpas hos os, har han sagt til min Moder senere], Jens Busk[26] o.fl. Lægfolk med. Jens Busk begik sig meget godt i dette Præsteselskab.

Vi havde så Mødet i Høve og det gik i Broderlighed. Men P. Rønne tog Tonen for stærkt navnlig ved Yttringer som denne, »at han vilde bede Gud forbyde dem dette Forehavende« – så jeg måtte rette det til »at vi måtte bede Gud om, at det ikke måtte ske imod hans Villie – men give det i Guds faders Hånd. Og jeg fremhævede, at jeg vilde ikke være så kjed over, at de trådte ud, som over, at de forandrede de gamle kirkelige Skikke så radikalt, at vi som var opfostrede i den lutherske Kirkeafdeling og holdt fast [derved?] ikke [kunde?] føle os hjemme hos dem. Dette sigtede til det factum, som jeg først havde fået at vide samme Dag – at de har begyndt med om Søndagen at afskaffe *Ordets Forkyndelse*; så de holder Guds-tjeneste uden *Prædiken af Præsten*. Men de snakker med allesammen. Thi så var jeg bange for, at de vilde blive en Sekt.

Denne Yttring af mig havde den Virkning, at Karl Rønne stod op og erklærede, at han indså nu, at det var galt og han ikke vilde gjøre det tiere. Rigtig nok kom så Rasmus Dinesen og Niels Nielsen bagefter og sagde, at det gjorde ingenting – men jeg talte med Karl Rønne bagefter i Enrum og foreholdt ham, at han skulde have Ben i Næsen og ikke bryde sig om deres Indvendinger. En stor Mængde af Menigheden var øjensynlig glad ved dette og enkelte kom under Hånden og sagde mig Tak. Men der er enkelte *fanatiske*, af hvilke Niels Nielsen og måske Smeden går yderligst; – og Rasmus Dinesen og Feldthusen og Fanny Rønne er godt nok med.

[25] Bendix Conrad Heinrich Andersen v. Nutzhorn (1833–1925), fra 1865 lærer ved Askov Højskole.

[26] Jens Andersen Busk (1845–1908), medlem af Folketinget fra 1876, valgt af Venstre, var endnu dengang grundtvigianer.

En For[Fri?]skolelærerinde er helt bleven betaget af Henriksen [27], (der var her i Sommer) og er rejst til Vendsyssel. Så der er mange Slags Bevægelser i vor lille Menighed. Men – man kan ikke andet end holde af de Mennesker alligevel. Jeg har nu lovet at prædike for dem på Søndag – dersom jeg nu ikke får en Næse af Provsten. Thi han véd alle deres Galskaber og har skrevet til Karl Rønne derom – dog uden at forbyde dem det ligefrem, hvad han jo godt kunde.

Nu vil jeg slutte med Tak for det gamle År og Ønske om at Guds vældige og kjærlige Hånd må styre i det nye.

Hilsen fra Dagmar, Moder og din hengivne
I.S.

[27] Bertel Christian Henriksen (1837–1894), konst. sognepræst Vejlbj-Sejlsrup fra 1878, betog mange (Den nygrundtvigske Bevægelse 207, 211; H. Birch Andersen i »Årsskrift for Ask-Elever 1960«). Henriksen gik stik imod grundtvigsk higen efter kirkelige reformer og prædikede ubetinget hengivelse til Anden, som aldrig er forjaget og vil udrette alt, om man er stille og giver tid. Da bruddet kom på Mors januar 1883, fordømte han hårdt menighedens holdning og påvirkede flere af de mest frihedsvirige, så de brød med menigheden og sluttede sig til ham, Den nygrundtvigske Bevægelse 286 f.